

JORGE LUIS BORGES Tango

ÇEVİRİ: ÇİĞDEM ÖZTÜRK

JORGE LUIS BORGES

TANGO

DÖRT KONFERANS

Can Modern

Tango: Dört Konferans, Jorge Luis Borges
İspanyolca aslından çeviren: Çiğdem Öztürk

El Tango: Cuatro Conferencias

İlk (bu kitapta kaynak alınan) baskı: Sudamericana, 2016.

© 2016, María Kodama

© 2022, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları The Wylie Agency aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Haziran 2022, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Emrah Serdan

Editör: Emrah İmre

Düzeltili: Mert Tokur

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve dizi tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Beyza Ceylan

Baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 44009

ISBN 978-975-07-4716-8

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750747168

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

JORGE LUIS BORGES
TANGO
DÖRT KONFERANS

DENEME

İspanyolca aslından çeviren

Çiğdem Öztürk

♥can

Jorge Luis Borges'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Alçaklığın Evrensel Tarihi, 2021

Atlas, 2021

Sonsuzluğun Tarihi, 2021

JORGE LUIS BORGES, 1899'da Buenos Aires'te doğdu. Cenevre'de ve İngiltere'de eğitim gördü. Bir dönem İspanya'da yaşadktan sonra 1921'de Arjantin'e dönerek yazarlık hayatına başladı. 1935'te *Alçaklığın Evrensel Tarihi* derlemesini kaleme aldı. Buenos Aires'te yazarlık faaliyetlerinin dışında kütüphanecilik, İngiliz edebiyatı profesörlüğü, edebiyat cemiyeti başkanlığı gibi görevlerde bulundu. 1955'ten 1970'e kadar Arjantin Ulusal Kütüphanesi'nin yöneticiliğini yaptı. Ünu 1961'de Formentor Ödülü'nü Samuel Beckett'la paylaştıktan sonra ülke sınırlarını aşmıştı. 1980'de prestijli Cervantes Ödülü'ne layık görüldü. 1986'da öldü. André Maurois'ya göre "uyruğu ve mizacıyla tam bir Arjantinli olsa da kendini evrensel edebiyatla yetiştirmiş" olan Borges, edebiyat, felsefe ve inanç tarihinden fikirleri ustaca sentezleyerek yarattığı özgün evrende zaman, uzay, kader ve gerçeklik gibi evrensel konuları kurguyla kurgu dışının sınırlarının yok olduğu bir üslupla kaleme almıştır.

ÇİĞDEM ÖZTÜRK, 1978 İstanbul doğumlu. Adam Yayınları'nın ve *Adam Öykü*, *Adam Sanat*, *Pazartesi*, *Roll*, *Express*, *Bir+Bir* dergilerinin mutfağında çalıştı. Çevirdiği kitaplar arasında *Küba'da Sosyalizm ve İnsan* (Ernesto Che Guevara), *Tavşan Deliğinde Fiesta* (Juan Pablo Villalobos), *Bonzai*, *Eve Dönmenin Yolları* ve *Ağaçların Özel Hayatı* (Alejandro Zambra) bulunuyor.

İçindekiler

Orijinal Yayıncının Notu	11
BİRİNCİ KONFERANS: Tangonun Kökenleri	13
İKİNCİ KONFERANS: <i>Compadrito</i> 'lara ve <i>Guapo</i> 'lara Dair	37
ÜÇÜNCÜ KONFERANS: Gelişme ve Yayılma	57
DÖRDÜNCÜ KONFERANS: Arjantin Ruhu	81

ORİJİNAL YAYINCININ NOTU

Bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan kayıtlar yazar Bernardo Atxaga'ya 2002 yılında ulaştı. José Manuel Goikoetxea ona paketlenmiş birkaç kaset verip bunların küçükken Arjantin'e giden, sonra da Almanya'da müzik yapımcısı olarak çalışan bir Galicia'lıya (Manuel Román Rivas, 2008'de hayatını kaybetti) ait olduğunu açıkladı. Bu kasetleri Buenos Aires'ten getirmişti, sonra da Goikoetxea'ya dostluğuna duyduğu minnettarlıktan ötürü hediye etmişti. Atxaga kasetleri dinledi, dijitalle aktardı ve *Borges: Una vida* (Borges: Bir Yaşam [2007]) kitabının yazarı Edwin Williamson, *La Nación* gazetesinin 30 Eylül 1965 tarihli nüshasının altıncı sayfasında ilanına yer verilen bu sohbetler hakkında yazınca orijinal olduklarını teyit etti. "Jorge L. Borges Tango Hakkında Konuşacak" başlıklı ilanda "Ekim ayı boyunca pazartesi günleri saat 19.00'da, General Hornos Caddesi 82 numara, daire 1'de bir konferans dizisi"nde "Tangonun kökenleri ve iniş çıkışları", 'El compadrito', 'Yüzyılın başında Río de la Plata' ile 'Tango ve türevleri' üzerine konuşacağı" yazıyordu. Sonunda 2012 yılında Atxaga, Euskaltzaindia'nın (Bask Dili Kraliyet Akademisi) *Erlea* adlı dergisinde bu kasetlerin hikâyesini anlatan bir yazı yazdı. Bundan iki yıl sonra kasetleri Madrid'deki Casa del Lector'un direktörü, eski dostu yazar César Antonio Molina'ya ulaştırdı ve yaygınlaştırılması için elinden geleni yapacağına emin olduğunu belirtti. César Antonio Molina hemen eski dostu María Kodama'yla konuştu, Kodama ise bu olaydan haberi olmadığını söyledi. César Antonio kayıtları dinleyebilmesi için Buenos Aires'e kayıtların birer

kopyasını gönderdi. Birkaç hafta sonra Borges'in eşi kayıtların orijinal olduklarını teyit etti. Casa del Lector'un direktörü ile María Kodama, Kodama'nın Madrid'e yapacağı ilk seyahatte bu olay hakkında bir basın toplantısı düzenlemeyi kararlaştırdılar, sonunda 4 Kasım 2013'te bu toplantı yapıldı (Atxaga video-konferans aracılığıyla katıldı), toplantıya sadece ulusal basından değil tüm dünyadan, özellikle de İber-Amerikalı pek çok muhabir katıldı. Bu andan itibaren bugün bu kitabın okurlarla buluşmasını sağlayan yayın yolculuğu başlamış oldu. César Antonio Molina'nın sözleriyle, "Bütün bu yolculuk bizim İber-Amerika topluluğumuzun ne olduğunu simgeliyor: Bir Galicia'lı bir Arjantinlinin ses kaydını alıyor; Galicia'lı kaydı Basklıya veriyor, Basklı da başka bir Galicia'luya veriyor, böylece bir Arjantinlinin, tüm çağların en büyük edebiyat ustalarından birinin belgesi gün yüzü görüyor."

Bu kitapta yer alan metnin son hali, dizin ve notlar Martín Hadis'in özenli çalışması sonucunda ortaya çıktı.

BİRİNCİ KONFERANS

Tangonun Kökenleri

Evaristo Carriego. Gaucho ve tango: Arjantin tarihinin simgeleri. Vicente Rossi ve Cosas de Negros. Bir Whitman iması. Marcelo del Mazo'nun "Triptico"sü. Eski Buenos Aires görüntüleri ve hatıraları. Compadrito'lar. Mahalleler, sokaklar ve meydanlar. "Batakhaneler". Tango çalgıları. Etimoloji. Lugones'in fikri.

Bayanlar, baylar, dostlar,

Sözlerime başlamadan önce bir şeyi açıklığa kavuşturmak istiyorum, aslında birkaç şeyi önden açıklayacağım. Öncelikle bu konferansların konu başlıklarını telefonda aceleyle yazdırdım, sonra üzerine tekrar düşününce bu sırayı değiştirmenin daha uygun olacağına karar verdim. Öyle ki tango tarihini tiyatrodan, içine doğduğu ortamdan, sonra da tangodaki karakterlerden ve nihayet bu dansın neredeyse yarım yüzyılı aşan evriminden başlayarak ele alacağız, sonra belki tangonun bugünü ve geleceğiyle ilgili çekimser gözlemlerde bulunabilirim. Bu bize, Mississippi yandan çarklılarındaki *hot jazz* olarak doğup, çıkış yeri ver ortamından uzakta, Chicago ve California'daki birtakım entelektüel müzisyenlerin *cool jazz*'ine evrilen caz müziğin tangoya benzer bir şekilde gelişmesini hatırlatabilir.

Bir de şunu söylemek isterim, 1929 yılı civarında hayatta beni en çok duygulandıran ödülü, Belediye Edebiyat Ödülü'nün ikincisini almıştım, bu ödül o vakitler hatırı sayılır bir miktar olan üç bin peso değerindeydi, bu da bütün bir yılı kendime ayırmamı sağlıyordu; yani kendim için bir kitap yazabilecektim. Bu kitap Paler-

mo'daki eski komşum şair Evaristo Carriego¹ hakkında bir çalışmadı. Carriego meselesi beni elbette tangoya götürdü ve böylece araştırmaya başladım. O yıllarda –1929 yılındayız– bu araştırmayı yapmak şimdikine kıyasla çok daha kolaydı. Tabii ki şimdiki kadar sürüsüne bereket kitap yoktu, fakat öncülerle, kendini tangoya adanmış insanlarla, kendini tangoya adanmış adamlarla konuşabiliyordum. Bir ay kadar önce de o zaman ulaşamadığım bazı insanlarla konuştum; mesela geçen gece Alberto González Acha'yla sohbet ettim, kendisi o dönemin meşhur bıçkın delikanlılarından biridir, bana daha önce edindiklerimi doğrulayan birtakım bilgiler verdi. Bu... bu araştırmalarda İngiliz avukatların *leading questions* dediği şeyi, yani cevabı belli soruları sormadım. Son derece genel sorular soruyordum ve muhatabımı aklımdan geçenleri anlatması için serbest bırakıyordum.

Fakat yazılı kaynaklara da başvurdum. Muhteşem sayfalarla dolu bir eser var, Córdoba'da Deán Funes Caddesi'ne yerleşen, aramızda bir mektup alışverişinin doğduğu Uruguaylı matbaacı Vicente Rossi'nin² *Cosas de Negros*'u. Sonradan onu görmeye Córdoba'ya da gittim. Vicente Rossi beni karşıladı. O kadar genç olmasına çok şaşırdım, fakat beni karşılayanın oğlu olduğu, babasınınsa öldüğü ortaya çıktı. O günlerde Lastra'nın³ *Memorias del*

1. Evaristo Carriego adıyla tanınan Arjantinli yazar Evaristo Francisco Estanislao Carriego, 7 Mayıs 1883'te Entre Ríos eyaleti kentlerinden Paraná'da doğdu, 13 Ekim 1912'de Buenos Aires'te öldü. Borges içinde "Tango Tarihi"nin de bulunduğu kitabı *Evaristo Carriego*'yu 1930'da yayımladı.

2. Vicente Rossi (1871-1945): Gazeteci, yazar ve araştırmacı editör. Uruguay'da doğdu, 27 yaşında, yani 1898'den itibaren Córdoba'da yaşamaya başladı. *Cosas de Negros*'un ilk baskısı 1926'da yayımlandı.

3. Felipe Amadeo Lastra'nın (1883-1974) *Recuerdos del 900* eserinden bahsediyor, kitap Huemul Yayınları tarafından Buenos Aires'te 1965'te basılmıştı. *Cuadernos del Sur* dergisi kitabı şu sözlerle tanıtıyordu: "Felipe Amadeo Lastra, yerli atların yetiştirilmesinde uzmanlaşmış, yaşını başını almış bir adam, geçmişteki Buenos Aires'in bir suretini çizmeye çalışıyor. Eseri subjektif değer taşıyan bir çalışma, ayrıca o dönemin canlı tanığı oluşu onu bu konuda söz sahibi kılıyor.

900 [900'ün Hatıraları] adlı kitabı çıkmıştı. Bu kitap bir sürü insanın, yani bestecilerin, artık saygın beyefendilere dönüşmüş *calavera*¹ oğlanların bana 1929'da söylediklerini doğruluyordu.

Konferanslardan bahsettim, fakat aslında başka bir sözcük mevcut, sadece daha sevimli olmakla kalmayıp bana kalırsa daha yerinde olan “sohbet” sözcüğü. Demek istediğim, sizlerin sözlerimi tamamlaması, düzeltmesi, söylediklerime katılmaması çok hoşuma gider. Çünkü buradaki amacım sadece bir şey öğretmek değil, öğrenmek de istiyorum. Demek istediğim, bugün Sur Mahallesi'nde bu dört sohbet serisine başlıyorum, Sur Mahallesi'ni hep sevdim, çünkü Buenos Aires'lilerin topografyanın tesadüfleri ötesinde, Saavedra'da ya da Flores'te ya da Norte'de yaşamaktan gayrı, hepimizin Sur'un insanları olduğunu düşünmüşümdür. Sur, yani güney, Buenos Aires'in bir tür gizli kalbidir; diyebiliriz ki: Buenos Aires buradadır. Yine de eğer başka bir mahalle eklemek istersek bu mahalle Centro olurdu; bence hepimiz Florida ve Corrientes'liyiz, hepimiz kendi nevi şahsına münhasır mahallemizden geliyoruz ve her birimiz özümüzde, değiştirilemez şekilde, Arjantin tarihine etle tırnak gibi bağlı Sur'un insanlarıyız.²

Şimdi tangonun tarihine girmeden önce, ilk defa diyemeyeceğim, çünkü galiba bu ikinci olacak, konunun

1. Lunfardo argosunda: Şehvet düşkünü, ahlaksız, geceleri yaşayan adam; maceracı ya da hovarda, kendini sefahate vermiş, dur durak bilmeyen kişi.

2. *Yedi Gece*'de “Körlük” üzerine verdiği konferansta Borges şöyle bir açıklama yapar: “Tüm Buenos Aires'liler için Sur örtük bir şekilde, Buenos Aires'in gizli merkezidir. Turistlere gösterdiğimiz, biraz fiyakalı, öteki merkez değildir [...] Sur Buenos Aires'in mütevazı merkezi olagelmıştır. Buenos Aires'i düşündüğümde aklıma çocukluğumda tanıdığım Buenos Aires geliyor: Alçak evler, avlular, geçitler, kaplumbağalı kuyular, parmaklıkları pencereler, bu Buenos Aires eskiden bütün Buenos Aires'ti. Şimdiyse sadece Sur Mahallesi'nde korunmuş durumda.”

dışına saparak başlamak istiyorum, fakat bu ilginç bir gözlem, daha önce yapan oldu mu bilmiyorum. Kuşkusuz yapılmıştır, çünkü hiçbir şey ilk kez olmaz, fakat bu konuda yeterince ısrarlı olundu mu emin değilim. Çok basit: Sizleri bir anlığına tangoyu unutmaya davet ediyorum; Arjantin tarihimizi, zaman içindeki, nereden bakarsanız iki yüzyıla bile varmayan, ama tıpkı diğer bütün tarihler gibi zengin, hatta belki onlardan biraz daha zengin dramatik olaylarla dolu o kısacık tarihi –özetin özeti de olsa– düşünmeye davet ediyorum.

Bu sıralamayı düşünelim –sakin olun, o kadar yormayacak–, bu toprakların parsel parsel fethedilişini düşünelim, ülkemizin uçsuz bucaksız İspanya İmparatorluğu’ndaki en yoksul, diyelim ki en geri, en medeniyetsiz topluluklardan biri olduğunu düşünelim, ne de olsa burada değerli metaller yoktu, ne de İsa’nın yoluna çevrilecek fazla insan vardı. Bir de Meksika ya da Peru’daki gibi imparatorlukları yıkmaya bir avuç İspanyol’un yetmesi çelişkisini düşünebiliriz. Bir de farklı olarak burada yerlilere karşı savaşın Bağımsızlık Savaşı’ndan sonra da devam ettiğini düşünebiliriz. 1874’te La Verde’de ölecek olan büyükbabam Junín sınırında komutandı, Azul yakınlarında yenilgiye uğramıştı.¹ Yerli savaşçıların ani baskınlarına karşı mücadele daha kuzeyde, Chaco’da sürmüştü. Bütün bunlar şehirleri, kaleleri fethetmenin, çayırılıkta izini kaybettiiren dağınık haldeki galip ya da mağlup yerlilerle uğraşmaktan neredeyse daha kolay oluşuy-la açıklanabilir.

Sonra da ilk başta sadece birer garnizon olan şehirle-

1. Babasının babası Albay Francisco Borges Lafinur’dan bahsediyor. Bartolomé Mitre’nin devrimci güçlerinin Yarbay José Inocencio Arias kumandasındaki milli birliklerle karşı karşıya geldiği 26 Kasım 1874 tarihli La Verde Çarpışması’nın ardından öldü.

rin kuruluşunu düşünelim. Bunun ardından makam mevki sahibi olanların değil, Buenos Aires halkının karşı koyduğu İngiliz işgalleri geliyor. Ardından Mayıs Devrimi, bağımsızlık savaşları, çoğunluğu Arjantinlilerin, Venezuelalılarının, Kolombiyalıların eseri olan mücadele; bir sürü Arjantinliyi çarpışmaya, bazen de vatan için, vatanlar için ölmeye sürükleyen savaşlar, öyle ki en son savaşta, Ayacucho Savaşı'nda San Martín'in safında neredeyse çocuk sayılacak el bombacılar vardı. Sonra da içsavaşları düşünelim, Brezilya'ya karşı verilen şanlı savaş, ilk diktatörlüğe karşı yürütülen mücadeleyi, ülkenin örgütlenmesini, gerillalarla yürütülen bitmek bilmez mücadeleleri; gerillaların içinde López Jordán'ın, Peñaloza'nın isimlerini hatırlıyoruz. Ardından Paraguay Savaşı, ulusal örgütlenme. Bir de Buenos Aires'in dünyanın en büyük kentlerinden birine dönüşmesi meselesi var. Aramızdan çıkan bazı olağanüstü insanları düşünelim: Sadece Sarmiento ve Lugones'in isimlerini anmakla yetineyim. Hepsinden öte bu kadar insan neslinin ne anlama geldiğini düşünelim: Savaşları, sürgünleri, hastalıkları ya da ölümleri, insanın kaderi denen o trajik sonu düşünelim. Bütün bunların hepsi yüz elli yıldan biraz fazla bir zamanın içine sığıyor. Hepsi bir anlamda gizli bir şekilde olup bitiyor, çünkü bütün bunlar dünyanın öte kısmına geçemiyor (bazı entelektüel olgular sınırları aşabiliyor: Mesela modernizm, önce Amerika'da başlamış, sonra da İspanya'ya varıp birkaç isim sayacak olursak Manuel ve Antonio Machado, Valle-Inclán ve Juan Ramón Jiménez gibi büyük şairlere ilham vermiş). Bütün bu olay örgüsünün üzerinde ot bile bitmeyen –ya da ancak bir tutam ot biten–, çayır çimeni dahi olmayan kayıp bir ovada başladığını düşünelim... Bütün bunların bugün olduğumuz ya da çok kısa süre önce olduğumuz büyük bir ülkeyi yarattığını düşünelim. Dünyanın bu ülke hakkında iki kelime dışında pek az şey

bildiğini düşünelim: Arjantin Cumhuriyeti'nin adı anıldığında Edinburgh'da, Stockholm'de, Prag'da, hatta Tokyo'da ya da Semerkant'ta söylenen iki kelime. Bu kelimeler insana ve bir müzik türüne denk düşüyor (öyle ki bu aynı zamanda da bir dans). Bu insan bir *gaucho*.

Bunun gizemli bir tarafı da var, çünkü at üstünde yalnız çoban tiplmesi Amerika'nın tamamında ortaya çıktı: Nebraska ve Montana'dan kıtanın güney uçlarına kadar. *Sertanejo*'muz, *llanero*'muz, *guasos*'muz, *gaucho*'muz, *cowboy*'umuz ve *gaucho*'muz var. Özünde diğerlerinden farklı olmasa da bunlar arasında şöhrete ilk ulaşan *gaucho*. Bunun en büyük kanıtını Kuzey Amerikalı şair Walt Whitman'ın bir şiirinde görüyoruz, Whitman 1856'da –Rosas'ın düşüşünden birkaç yıl sonra– cömert ve dostane bir şiir yazar, şiirin başlığı Fransızca'dır –kendisinin umursamadığı bir dil de olsa–, “Salut Au Monde”, yani “Dünyaya Selam”. Şiire kendi kendiyiyle sohbet ederek başlar, kendisine şöyle sorar: “Ne görüyorsun Walt Whitman?” Bir küre gördüğünü söyler, bir yanı gündüz, bir yanı gece, boşlukta dönüp duran bir küre. Sonra: “Ne duyuyorsun Walt Whitman?” Zanaatkârları duyar, dört yanda şarkılar duyar. Sonra tekrar aynı soruyu sorar: “Ne görüyorsun Walt Whitman?”, “Bana elini ver, Walt Whitman.” *Vikings*'in¹ höyüklerinden ve Ganj'in hac yollarından geçip buralara geldiğinde şöyle der:

1. Borges bu kelimenin İspanyolcaştırılmasından hiç hazzetmezdi, *vikings* demeyi tercih ederdi. *Gölgeye Övgü'nün* (1969) önsözünde şöyle yazmıştı: “İspanyol Kraliyet Akademisi'ndekiler bu kıtaya fonetik yetersizliklerini dayatmak istiyorlar; taşraya ait biçimleri kullanmamızı öneriyorlar: *neuma*, *sicología*, *síquico*. Son olarak akıllarına *viking* yerine *vikingo* yazmak esti. Korkarım yakında Kiplingo'nun eserlerinden bahsetmeye başlayacağız” (İngiliz yazar Rudyard Kipling'i ima ederek).

Gaicho'yu görüyorum, Deri kement elinde, emsalsiz atların binicisini görüyorum, çayır boyunca engebeli arazideki kovalamacayı görüyorum.¹

Whitman eğer “emsalsiz atlıyı gördüm” yazmış olsaydı daha önce hiçbir şey yazmazdı; fakat şunu yazdı, –belki de *İlyada*'nın şu son sözünü hatırlayarak: “İşte böyle yapıldı atları iyi süren Hektor'un cenaze töreni”–, “atların binicisi”, *rider of horses* yazdı. Böylece söylediği söz daha güçlendi. *Gaicho*'ya yapılan bu atf da öylesine bir atf değil, çünkü *gaucho* targonun karakterlerinden birisi olagelmıştır, fakat buna rağmen [Whitman] bu müziği herhalde hiç tanımadı, bu dansı da hiç yapmadı. Bu konuyu daha sonraya, *compadrito*'dan bahsedeceğim zamana bırakıyorum, *compadrito*'yu olduğu gibi değil, hayal edildiği gibi, kendini gördüğü haliyle anlatacağım... Çünkü hepimiz çoklu bir hayat sürdürmek için gereken şeye sahibiz: Hepimiz mütevazı hayatlarımızı sürdürüyoruz, ama bir yandan da başka bir hayatımız var, hayalî bir hayat. *Compadrito* bir yanıyla *gaucho*'ya benzetiliyordu, fakat bütün bunların hepsine sonra bakacağız.

Şimdi bir tarihe gideceğiz, bir tarihe ve bir yere. Ta-

1. Borges'in *Çimen Yaprakları*'ndan yaptığı çeviri (aslında kısaltılmış bir seçki), Antonio Berni'nin çizimleriyle Buenos Aires'te 1969 yılında Juárez Yayınevi tarafından yayımlandı. Burada alıntılanmış “Salut Au Monde” şiiri İngilizce orijinaldeki altıncı cilde denk geliyor. Borges bu şiiri seçkisine almamıştı, fakat şiiri bildiği belli, çünkü “Walt Whitman'a Dair Bir Not” başlıklı yazısında (yazı *Los Anales de Buenos Aires*'te [1947] yayımlanmıştı, daha sonra da *Discusión* [Buenos Aires, Emecé, 1957] adlı kitapta derlenmişti) anıyor. Sonra “El Gaucho 1800-1900” adlı yazıda (*El gaucho del Rio de la Plata 1800-1900* cildinde yayımlanan ve *Textos recobrados III: 1956-1986* içinde tekrar basılan), Borges burada da yer alan dizeleri alıntılanmıştı, fakat biraz daha farklı bir şekilde: “Çayır-ları geçen *gaucho*'yu görüyorum / Deri kement elinde, emsalsiz atların binicisini görüyorum / Çayır boyunca engebeli arazideki kovalamacayı görüyorum”. Aynı yazıda *gaucho*'nun “insanlığın imgelemine giren ilk Arjantinli” olduğunu söyler.

rih tangonun başlangıcı sayılan zamandan öncesi, fakat 1929'u ve bazen de 1936'yı anlatan bütün muhataplarının bana verdiği tarih üç aşağı beş yukarı aynı. Bahsettiğimiz yıl 1880. Tangonun o zamanlar alttan alta ya da daha uygun bir tabirle "gizli kapaklı" ortaya çıktığı iddia ediliyor. Fakat tangonun coğrafyasına gelecek olursak, bu, muhatabımın mahallesine ya da memleketine göre değişiklik gösterebiliyordu.

Keza Vicente Rossi, Montevideo'nun tarihî merkezinin güney tarafını işaret ediyordu, Buenos Aires Caddesi ve Yerbal Caddesi civarlarını. Yani konuştuğum kişiler mahallelerine göre kuzeyi ya da güneyi seçiyordu. Böylece Rosario'lu biri onu alıp Rosario'ya taşıyordu. Bu bizim için pek önemli olmamalı; nehrin bir yakasında da diğer yakasında da ortaya çıksa aynı şey. Fakat Buenos Aires'te olduğumuza göre, hazır ben de Buenos Aires'liyken, Buenos Aires'i seçebiliriz, genelde de böyle kabul edilir. Madem öyle, Buenos Aires'teyiz, yıl 1880.

Şu 1880'in Buenos Aires'i nasıldı acaba? Annem 89 yaşına bastı, yani o zamanlardan bir şeyler hatırlıyor.¹ Ayrıca Sayın Adolfo Bioy'la² da konuştum, pek çok insanla konuştum. Hepsi bana benzer bilgiler verdi, bu bilgiler o zamanki Buenos Aires'in tamamıyla Sur Mahallesi gibi olduğu şeklinde özetlenebilir. Sur Mahallesi derken her şeyden önce Lezama Parkı civarlarını düşünüyorum, San Telmo denen yeri. Yani şehir bloklara bölünmüş bir şehirdi. Evlerin çoğunluğu, Alvear Bulvarı'ndaki konaklar hariç, alçaktı. Tüm evlerin planı aynıydı, México Caddesi'ndeki Sociedad Argentina de Escrito-

1. Leonor Acevedo de Borges (1876-1975): Yazarın annesi.

2. Adolfo Bioy (1882-1962): Arjantinli avukat, siyasetçi ve memur, yazar Adolfo Bioy Casares'in babası.

res'te halen duran, durduğunu umduğum plan.¹ Ben Tucumán ve Suipacha caddelerinin kesiştiği yerde, diğer evlerden ne zengin ne de yoksul bir evde doğdum. O evin planı da bahsettiklerimle aynıydı, yani: Oturma odasına açılan demir parmaklıklı iki pencere, zilli sokak kapısı, hol, iç kapı, iki avlu, ilk avluda dibinde suyu temizlemesi için bir kaplumbağa bulunan bir kuyu, ikinci avluda yemek masasına göre kesilmiş bir asma. Buenos Aires buydu. Sokaklarda ağaç yoktu.

Casa Witcomb'da² bu döneme ait pek çok fotoğraf var. Bu fotoğraflardan, belki bu dönemden biraz daha öncesine ait olan bir tanesi, kasabanın tekdüzeliği ve can sıkıntısı hakkında bir fikir veriyor, bu, "beş köşe"nin fotoğrafı. Herhalde... tahmin ediyorum ki 1880 öncesinde bir çatıdan çekilmiş, alçak evler, bir kahve, bir sokak lambası ve köşedeki de sanıyorum bir hamal; çünkü sokak başlarında ellerinde bir iple bekleyen hamallar olurdu... Taşınma işi için değil, evde herhangi bir eşyanın yerini değiştirmek için, herhangi bir ev işi için köşedeki hamal çağırıldı. Şehir küçüktü. Annemin bana dediğine göre şehir kuzeyde, o zamanlar Centroamérica denen Pueyrredón Caddesi'nde bitermiş. Retiro'dan Once'ye kadar giden bir demiryolu hattı varmış. Centroamérica'nın diğer ucunda biraz boş, Fransızca terimiyle *terrain vague* arazilerin olduğu bir bölge başlıyormuş, burada çiftlikler, at sırtında insanlar, bir kısım sayfiye evi, tuğla fırınları ve

1. México Caddesi 524 numaradaki binadan bahsediyor. 1860 yılında inşa edilen bu ev Sociedad Argentina de Escritores'e (Arjantin Yazarlar Cemiyeti [SADE]) ait, bu cemiyetin merkezi 1946'dan 1971'e kadar buradaydı. 1972 yılında şimdiki yerine, Uruguay Caddesi 1371 numaraya taşındı.

2. Florida Caddesi numara 364'te yer alan dükkân. Burası Londra'da doğan ve eserleri Arjantin'in kültür miraslarından biri sayılan fotoğrafçı Alejandro S. Witcomb (1835-1905) tarafından 1880 senesinde kuruldu. Ölümünden sonra oğlu 1945'te ölünceye dek bu işi sürdürdü. Bu tarihten sonra farklı ortaklar şirketi 1970 yılına kadar işlettiler.

Tango daha önce de gördüğümüz gibi milongayla başlamış, milongadan doğmuş, başlarda cesur ve mutlu bir dansmış. Sonradan tangonun takati kesilmiş ve hüzünlenmiş, hatta Ernesto Sabato'nun yakın zamanda çıkardığı bir kitapta, "Tango, dansı yapılan hüzünlü bir düşüncedir," gibi bir laf dahi geçiyor. İki lafa, iki sözcüğe dikkat çekmek istiyorum. Öncelikle, "düşünce". Tango bir düşünceye karşılık gelmiyor bence, daha derin bir şeye, bir duyguya tekabül ediyor. Sonra da ilk tangolara uyarlanması kesinlikle mümkün olmayan "hüzünlü" sıfatı.

Borges herkesi etkiledi. Onu hiç okumayanları bile.

Nicole Krauss

#tango #dans #müzik #kültür #tarih #buenosaires

